

JUKKA MIKKONEN

Elämän ja kirjallisuuden kertomuksista

Kertomus on kirjallisuudentutkimuksesta muille tieteenaloille ja sittemmin arkiymmärrykseenkin levinnyt käsite, jolla selitetään inhimillisen todellisuuden käsittämistä, yksilön kokemusta itsestään ja kokemusten välittämistä toisille. Galen Strawsonin ja Peter Lamarquen kaltaiset filosofit ovat epäilleet käsitteen väitettyä poikkeuksellista selitysvomaisuutta ja tarpeellisuuttakin itsen ymmärtämisessä. Osittain aiheellisen kritiikin taustalta paljastuu kyseenalainen käsitys niin kirjallisista kertomuksista kuin kerronnallisten selitysten arvosta tosielämässä.

Kuulemme alati, että koemme maailman ja viestimme kokemuksistamme kertomuksin. Muistomme menneestä, ymmärryksemme nykyisyydestä ja tulevaisuudensuunnitelmamme asettuvat tarinan muotoon¹. Kertomus järjestää tapahtumat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jota on helppo kantaa muassaan. Viime vuosikymmenten suuri kertomus on ollut kertomus itse. Kirjallisuudentutkija Peter Brooks toteaa teoksessaan *Reading for the Plot* (1984):

”Elämämme limittyvät saumattomasti kertomuksiin, kertomiimme ja kuulemiimme, unelmiimme ja kuvitelmiimme ja tarinoihin, joita haluaisimme kertoa, kertomuksiin, joita kaikkia muokkaamme itsellemme selostamassamme elämäntarinassa jaksottaisessa, joskus puoliksi tietoisessa mutta käytännössä keskeyttämättömässä yksinpuhelussa.”²

Kognitiotieteilijä Mark Turner väittää menestysteoksessaan *The Literary Mind* (1996), että ”valtaosa kokemuksestamme, tiedostamme ja ajattelustamme on jäsentynyt tarinoiksi”³:

”Kerronnallinen kuvittelu – tarina – on ajattelun perustava väline. Järkeilykykymme riippuu siitä. Se on tärkein keinoimme tulevaisuuteen katsomisessa, ennustamisessa, suunnittelemisessa ja selittämisessä. Se on ylipäänsä inhimilliselle kognitiolle välttämätön *kirjallinen kyky*.”⁴

Turner pitää arkista kerronnallista kuvittelua *kirjallisena* kykynä. Samoin filosofi Alasdair MacIntyre uskoo ihmisten ymmärtävän itsensä ja elämänsä kertomuksina; jo ihmisten väliset keskustelut ovat hänelle *dramaattisia* teoksia, joilla on alut, keskikohdat ja loput⁵. Filosofi Daniel Dennett taas luo analogiaa minuuden ja taiteilijuuden välille: ”olemme kaikki taiturimaisia kirjailijoita”, koska ”yritämme kytkeä kaiken aineistomme yhteen hyvään tarinaan” – omaelämäkertamme, jonka ”kes-

kiössä, päähenkilönä, olemme me itse”⁶. Filosofi David J. Velleman väittää, että ”keksimme itsemme [...] mutta olemme oikeasti keksimämme henkilöhahmot”⁷. Psykologi Jerome Bruner menee tunnetusti vielä pidemmälle väittäessään, että kertomus ei vain *kuvaa* todellisuutta vaan myös *tuottaa* sen. Kun jäsenämme kokemuksemme tarinaksi, ”kokemuksemme [...] alkaa ottaa muodon tarinoilta, joita käytämme kokemuksista kertoessamme”⁸. Näin kertomamme tarinat ”määräävät rakenteen” kokemaamme⁹.

Ihmisten sanotaan koko ajan kuluttavan ja elävän tarinoita. Entä sitten taiteelliset, kuten kaunokirjalliset kertomukset, paradigmaattiset tarinat, jotka ovat huomattava osa kulttuurista (itse)ymmärrystämme, sekä myyttiset ja kirjalliset hahmot kuten Prometheus, Faust, Don Juan, Don Quijote, Anna Karenina? Mikä on niiden suhde ja vaikutus niin kutsuttuihin *tosielämän kertomuksiin*, tarinoihin, joita kerromme itsestämme ja muista?

Monet kertomuksen teoreetikot ovat nähneet kiehtovia yhtäläisyyksiä tosielämän kertomusten ja kaunokirjallisten kertomusten välillä. Väitteet kertomuksen ylivertaisesta tiedollisesta arvosta ja arjen kerronnallisen kuvittelun luovasta ja kirjallisestakin ulottuvuudesta ovat olleet suosittuja ihmis- ja yhteiskuntatieteissä. Kirjaimellisesti tulkittuna (joskus metaforiset) väittämät ovat jyrkkiä. Erityisen arveluttavana on pidetty tosielämän kertomusten ja kaunokirjallisten kertomusten niputtamista. Tuskin siis on ihme, että useat teoreetikot ovat seuranneet varautuneina kertomuksen voittokulkua. Muiden muassa narratologia kirjallisuudentutkijoita on harmittanut kertomuksen käsitteen ylimalkainen käyttö ja siitä seurannut merkitysinflaatio; on puhuttu ”narratiivihegemoniasta” (Kreiwirth) ja ”narratiivi-imperialismista” (Phelan), joissa kadotetaan se, mikä kertomuksessa on erityislaatuista ja samalla latistetaan tutkittava ilmiö¹⁰. Filosofit ovat epäilleet käsitettä ja sen selitysvomaisuutta: ’narratiivia’ on vaikea määritellä, eikä sen

käyttö välttämättä tuo lisäarvoa inhimillisen toiminnan selittämiseen.

Tosielämän kertomusten luonnetta ja merkitystä pohdittaessa eteen avautuu koko joukko muiden muassa ontologisia, epistemologisia, eksistentiaalisia ja eettisiä ongelmia. Onko kertomus *väline*, jolla inhimilliseen kokemukseen tuodaan tolkkua, vai kuvaako se *tapaa*, jolla ihmiset pohjimmiltaan ymmärtävät todellisuuden? Tarvitaanko koherenttia tarinaa, jotta elo näyttäisi mielekkäältä? Edellyttääkö autenttinen, eheä taikka moraalinen minuus kykyä tehdä selkoa omista tekemisistä?

Monille taiteenfilosoifeille ja kirjallisuudentutkijoille varsinaisen huolenaiheen tuottaa erityyppisten kertomusten niputtaminen: yhtäältä kaunokirjallisten teosten rakenteiden ajatellaan lipuvan arkiajatteluun ja pahimmillaan vääristävän käsitystä itsestä ja inhimillisestä todellisuudesta, toisaalta ”narratiivi-imperialismin” pelätään puristavan kaunokirjallisuuden moninaisuuden ja -äänisyyden sekä ainutlaatuisuuden ideaalimalleiksi, skeemoiksi ja stereotyypeiksi.

Tämä kirjoitus keskittyy tosielämän ja kaunokirjallisten kertomusten tiedolliseen merkitykseen. Esiteltyäni filosofien kritiikkiä kerronnallisen minäkäsityksen vaatimusta kohtaan (Strawson, Lamarque) ja heidän näkemyksiään taiteellisten tarinoiden vaaroista (Lamarque) osoitan, että arvostelun ja huolen taustalla on niin ikään ongelmallinen oletus: analyttisessä filosofiassa yleinen käsitys, että kertomuksen kognitiivinen arvo olisi historiallisesti täsmällisessä ja realistisessa esittämisessä eli *vastaavuutena* tarinan ja maailman välillä. Kapeasti käsitetyin ’tiedon’ tilalle ehdotan ’ymmärryksen’ käsitettä. Lopuksi havainnollistan, kuinka väittely tarinoiden tiedollisesta arvosta ja kaunokirjallisuuden kognitiivisesta merkityksestä saa ymmärryksen käsitteen myötä uuden suunnan.

Kertomuksen tieto ja elävät kertomukset

Kerronnallisen identiteetin tai minäkäsityksen kriitikot vastustavat ajatusta, että minuus voitaisiin puristaa tarinaksi. Yleisesti minäkertomuksia syytetään satunnaisiksi; sanotaan esimerkiksi *kertomistilanteen* vaikuttavan kerrottujen elämäntapahtumien valikointiin ja niiden merkityksen arviointiin. Kysymys ei ole tapahtumista sinänsä (avioero, oman lapsen kuolema, ulkomaille muutto) vaan niiden arvottamisen ja ymmärtämisen (esimerkiksi oman ja muiden toiminnan vaikuttimet) muuttumisesta. Kertomusten sisällön ajatellaan vaihtelevan muun muassa kertojan kulloisenkin mielialan ja elämäntilanteen, tarinankerronnan tarkoituksen ja kontekstin sekä todellisen tai kuvitteellisen yleisön mukaan. Kuka todella tuntee itsensä? Psykoanalyysin lisäksi nykyään myös naturalistisissa mielen tieteissä (psykologia, neurotieteet) epäillään ihmisen itsetuntemusta ja tietoisensa minän selityksiä.

Ihmisillä on lukuisia kertomuksia itsestään ja menneisyydestään. Filosofit Lamarque huomauttaa, että ”palaamme merkittäviin tapahtumiin elämässämme ja kerromme niistä uudelleen ja uudelleen erilaisilla ker-

tomuksilla ja erilaisista näkökulmista”, mikä hänen mukaansa kadottaa kertomukseen kuuluvan yhtenäisyyden ja eheyden ajatuksen¹¹. Lamarque väittää, että ”mitä tärkeämpi tapahtuma, sitä enemmän se kutsuu erilaisiin katsantokantoihin, minkä vuoksi kerromme tarinoita, jotka ovat usein keskenään ristiriitaisia”¹². Hänen mukaansa kertomus ei tuota yhtenäisyyttä tai persoonallista identiteettiä vaan edellyttää sitä; omasta itsestään tarinoilla ihmisillä on vahva minäkäsitys, kun taas ”ne meistä, joilla ei vastaavaa itseluottamusta ole, empivät ryhtymästä suureen itsen kertomiseen, koska tietävät liian hyvin elämämme jännitteet ja ristiriidat ja moninaiset persoonallisuutemme”¹³. Jos taiteellista analogiaa kaivataan, ihminen ei ole elämäntarinansa päähenkilö vaan pikemminkin romaanin koko henkilöiden kirjo.

Ymmärryksemme menneiden tapahtumien merkityksestä ja vaikutuksesta elämäämme muuttuu (itse)tietojemme karttuessa. Jotkut tekemme osaamme selittää vasta jälkikäteen. Eteenpäin elävänä toimijana emme ehkä ymmärtäneet toimintamme syitä tai tunteneet toisten ihmisten tarkoituksia. Myös muistomme tapahtumista elävät. Kertomukset menneisyydestä voivat olla anakronistisia. Filosofit Peter Goldiesta historian kerronnallistamisen vaatimukset ”näyttävät kiskovan meitä ajattelemaan menneitä ajatuksiamme, tunteitamme ja pohdintojamme varmempina kuin ne todellisuudessa olivat ja pohdiskelemaan toimijuutta, jota ilman tunnuimme tuolloin olevan”¹⁴. *Sillä hetkellä tajusin, että.* ”Juonen kulun” muuttava totuuden hetki tai oivallus, *anagnorisis*, tuskin esiintyy elämässä niin usein ja dramaattisen kirkaana kuin jälkikäteistarinoissa.

Narratiivikritiikkiä, filosofi Galen Strawsonia kertomuksessa huolestuttaa muun muassa taipumus korjaamiseen: kerrottujen tapahtumien vääristämiseen, keksimiseen tai muuttamiseen¹⁵. Psykologisiin tutkimuksiin viitaten Strawson vakuuttaa, että menneisyyden kertominen johtaa muutoksiin, silotteluun, lisäilyyn ja tosiasioista poikkeamiseen¹⁶. Tästä hän päätelee, että mitä enemmän kerromme itsestämme, sitä kauemmaksi siirrymme oikeasta itseymmärryksestä ja ”tosiolemuksestamme”¹⁷. Puhe minän ”tosiolemuksesta” herättää itsessään laajan kirjon kysymyksiä (Onko minuus jotakin sisäsyntyistä ja muuttumatonta? Millä tavalla kokemukset ovat olemassa ennen kuin niistä kerrotaan?), mutta jokin totuus lienee huomiossa kertomusten elämisestä. Keskitysleirikokemuksia kuvaavista muistelmistaan tunnettu italialainen kirjailija Primo Levi myöntää, että muistot

”eivät ainoastaan haalistu vuosien mittaan, vaan ne usein myös muuttuvat tai suorastaan laajenevat sisällyttämällä itseensä ulkopuolisia aineksia. [...] [H]arjoitus – tässä tapauksessa jatkuva mieleen palauttaminen – pitää muistot tuoreina ja elinvoimaisina samalla lailla kuin jatkuvat lihasharjoitukset pitävät lihaksiston kunnossa. Mutta on myös totta, että liian usein mieleen palautettu ja kertomuksen muodossa ilmaistu muisto pyrkii kangistumaan kaavoihinsa, jähmettymään kertomuskokemuksien yhteydessä

hyväksyvän vastaanoton saaneeseen muotoon, kiteytymään, muuttumaan yhä täydellisemmäksi ja koristeellisemmaksi – astumaan muokkaamattoman muiston tilalle ja kasvamaan sen kustannuksella.”¹⁸

Kenen kokemuksia kerromme? Sosiologi Edward Shils muistuttaa yhteisöstä: muistomme eivät koostu vain itse muistamistamme kokemuksista vaan muiden, kuten sukulaisten ja ystävien, kertomasta¹⁹. Lienee paikallaan lisätä: muistamasta ja tulkitsemasta. Oma hauskuutensa on tilanteissa, joissa oma muistomme tapahtuneesta on ristiriidassa muiden kertoman kanssa.

Kertomusta ei ole ennen kuin se on kerrottu, ja julkisessa kerronnassa tavat ja käyttäytymissäännöt ohjaavat tarinaniskentää, sitä miten missäkin ilmaisuvälineessä ja tilanteessa saa kertoa mistäkin asiasta (parisuhteen lopettaminen sähköpostiviestillä, henkilökohtaiset uskonnollis- ja seksuaalihakemiset keskustelut julkisessa tilassa). Julkisessa itsenkerronnassa minä hakee muotoa ja luonetta ympäröivistä kulttuurisista malleista (tuore äiti, urallaan epäonnistunut liikemies). Se noudattelee laajoja historiallisia ja yhteisöllisiä merkityksenannon rakenteita.²⁰

Tarinankerronnalla on monia sosiaalisia *tehtäviä*. Juutuilla perustellaan ratkaisuja ja valotetaan arvoja itselle ja muille. Konformistisimmat puolestaan stilisoivat tarinansa vastaamaan ympäristön arvoja. Muutkin sopeutuvat enemmän tai vähemmän; filosofi Anthony Kerbyn mukaan ”yksilö on todellisuudessa kameleontin kaltainen ja mukautuu paljolti tilanteen tarpeisiin”²¹. Ihmiset kertovat ironisia, liioittelevia tarinoita epäonnistumisistaan huvittaakseen ystäviään ja surullisia tarinoita samoista tapahtumista herättääkseen näiden myötätunnon. Molempien tarkoituksena voi olla halu tajuta ja käsitellä tapahtunutta. Kertomuksia on tietysti houkuttelevaa käyttää ihmisten asenteiden muokkaamiseen²².

Monesti huomautetaan tarinan *todenperäisyyden* ja *koherenssin* (tai vaikka kiinnostavuuden) vetävän vastakkaisiin suuntiin²³. Myös tosielämän kertomisessa tarinaa rakennetaan odotuksilla ja käänteillä: mihin pyrittiin, mitä odotettiin, mitä olisi voinut tapahtua, mitä pelättiin tapahtuvan, ja mitä lopulta tapahtui²⁴. Tämä on tarpeen, jotta tapahtumien kiinnostavuus ja kokemuksiin liittyvät tunteet, toiveet ja tarkoitukset välittyisivät. Jännitettä kehitettäessä mukaan lipsahtaa helposti taiteellisten kertomusten dramaattisia rakenteita.

Vastaavasti kerronnan konteksti säätelee arviointikriteerejä. Poliisikuulustelijat uskovat, että kertomukset voivat olla tosia tai epätosia; niin uskoo rikosilmoitusta tekevä jälkistrukturalistikin. Mielentilatutkimuksissa on aivan omat, kansainvälisesti hyväksytyt välineet ”ristiriitaisten tunteiden” arvioinnille. Sen sijaan omaelämäkerrturille ollaan suopeita, vaikka hänen hoksataankin kaunistelevan ja ”unohtelevan” – se on näetsen inhimillistä. Arjessa kuullaan anekdootteja ja juoruja, joita arvotetaan niiden informatiivisuuden tai viihteellisyuden sekä kulloisenkin tilanteen ja mielenkiinnon mukaan.

Kertomus elää ja vie moneen suuntaan. Skeptikkojen

mukaan ojasta voi päätyä vielä allikkoon, jos innostumme liiaksi taiteellisista tarinoista.

Kaunokirjallisten kertomusten vaaroja

Filosofisessa estetiikassa kertomukseen on viime vuosikymmeninä suhtauduttu niin kirkassilmäisellä innostuksella kuin ylenkatseella. Jotkut ovat tutkineet esimerkiksi kerronnallisen kuvittelun erityispiirteitä, toiset ovat todenneet ’narratiivin’ vähimmäisvaatimusten (esimerkiksi ”vähintään kaksi tapahtumaa ajallisessa järjestyksessä”) täyttyvän niin helposti, etteivät kertomukset väistämättä ole selitysvoimaltaan ylivoimaisia (*se oli ennen ihan terve mutta sitten se loukkas päänsä ja on siitä saakka ollut vähän hidas* versus epäkertomuksellinen *hänellä on keskivaikea aivovamma* selityksinä henkilön muistihäiriöihin)²⁵.

Lamarque on kritisoinut sekä kerronnallisen identiteetin teorioita että ennen kaikkea ajattelua, joka rinnastaa tosielämän kertomukset ja kaunokirjalliset kertomukset. Hän painottaa, että kaunokirjalliset kertomukset ja arkiset tarinat ovat varsin erityyppisiä. Kirjallisia esityksiä luonnehtiva ”läpikuultamattomuus” (*opacity*)

”kulkee syvällä kerronnallisessa esittämisessä: sävy, ironia, huumori, konnotaatio, alluusio, kertojääni ja muut esittämisen näkökulmat kaikki värittävät kirjallisuudeksi pyrkivää kertomusta. Tai tarkemmin ottaen lukijat lähestyvät kirjallisia teoksia odottaen, että tällainen kerronnallinen näkökulma on keskeinen ja esittämisen muodot merkittäviä.”²⁶

Kirjallisten kertomusten läpikuultamattomuuden vuoksi Lamarque vierastaa näkemyksiä, joiden mukaan kaunokirjallisuus voisi suoraan kohentaa minäkäsitystä esimerkiksi tarjoamalla esimerkillisiä henkilötyyppejä ja toiminnan tapoja taikka tapahtumien (juonellisia) rakenteita²⁷. Kaunokirjalliset teokset voisivat toimia tosielämän kertomusten malleina, *jos* niitä luettaisiin pintapuolisesti tai ”läpinäkyvästi”, ”teoksina, joiden läpi katsotaan mutta joita ei itsessään katsota”²⁸. Sen sijaan kaunokirjallisessa luennassa teosten yhteydet elämääme näyttävät väkinäisiltä²⁹. Lamarquelle fiktiivisten henkilöiden arvioiminen (ikään kuin) todellisina ihmisinä ja heidän elämänsä näkeminen samankaltaisena kuin omamme ”si-vuuttaa kaikki olennaisesti kirjalliset ominaisuudet ja palauttaa kirjalliset hahmot ja juonet samalle tavallisuuden tasolle, jolla kerromme tarinoita itsestämme”³⁰.

Näin ollen filosofi Nelson Goodman suoristaisi mutkia kirjoittaessaan, että ”’Don Quijote’ ei kirjaimellisesti viittaa kehenkään, mutta kuvaannollisesti ymmärrettynä se sopii moniin meistä – esimerkiksi minuun taittaessani peistä nykylingvistiikan tuulimyllyjen kanssa”³¹. Hakoteilla olisi toinenkin filosofi, Arthur C. Danto, joka toteaa:

”Suurimmat taiteen metaforat ovat uskoakseni ne, joissa katsoja samastuu esitetyn hahmon ominaisuuksiin ja näkee elämänsä kuvatun elämän kaltaisena; itsensä Anna Kareninana, Isabelle Archerina tai Elizabeth Bennetinä taikka

O:na; limettiteetä siemaimelassa, Marabarin luolissa, East Eggin lahdella, Punaisessa huoneessa [...] joissa taideteoksesta tulee elämän metafora ja elämä muuttaa muotonsa.”³²

Kun Don Quijoten ja Anna Kareninan kaltaiset ikoniset hahmot ymmärretään abstraktioina ja niitä sovelletaan arkimaailmaan, ne siiretään Lamarquen mielestä liian kauaksi kaunokirjallisesta alkuperästään. Niiden soveltaminen abstraktioina ”menettää niissä kaiken sen, mikä niistä ylipäänsä tekee kaunokirjallisia”³³. Kaunokirjallisissa kertomuksissa kaikki nimittäin palvelee esteettisiä tai dramaattisia pyrkimyksiä: fiktiivisten henkilöiden toiminnan syyt valitaan ”esteettisin, strukturaalisin ja lajiperustaisin vaatimuksin”³⁴. Kaunokirjallisuudessa jokainen yksityiskohta on tärkeä teoksen kokonaisuuden kannalta³⁵.

Kaunokirjallisten kertomusten pitäminen elämämme malleina vääristäisi Lamarquen mielestä koko lailla ymmärrystämme itsestämme ja todellisuudesta³⁶. Se johtaisi meidät (i) etsimään merkitystä sieltä, missä on vain sattumaa; (ii) antamaan muotoa koskevien rakenteiden (juonen) sanella toimintaamme rationaalisen valinnan sijaan; (iii) estetisoimaan elämämme ja (iv) määräämään ”virheellisen teleologian” elämäämme³⁷. Kaunokirjallisuudesta lainaavat selitykset voivat johtaa itsepetokseen

kuten satuiluun, kun taas itsen pitäminen ”henkilöhahmona tarinassa” on pöyhkeilyä³⁸. ”Kaunokirjallinen” käsitys elämästä voi horjuttaa yksilön kykyä ohjata omaa toimintaansa ja heikentää luottamusta elämänhallintaan (*se vain tapahtui!*), kun ihminen pakottaa itsensä näyttölemään juonen vaatimalla tavalla – ilmiö on likellä freudilaista ’kohtalonneuroosia’ (*Schicksalneurose*) synnynäisine häviäjineen ynnä muineen. Siinä missä kaunokirjallisilla kertomuksilla on dramaattinen sulkeuma (*closure*), oikeat elämät ”vain ’loppuvat’, aika usein *in medias res*”³⁹.

Mistä tarinan tarve? Sen ajatellaan tuovan merkityksen (käsitettävyyden, hahmotettavuuden) ja merkityksellisyyden (tärkeän erottaminen vähemmän tärkeästä). Todellisuus on kaaosta ja hälyä ilman käsitteitä ja käsitystä kausaliteetista, tympeää ilman tavoitteellista toimintaa. Paremmassa puutteessa meille käyvät keinotekoinenkin tolkkua ja pöllötkin pyrinnot. Klassikkoteoksessaan *The Sense of an Ending* (1967) Frank Kermode tuumaa, ettemme kestä todellisuuden ”inhottavaa ja tahmeaa” satunnaisuutta⁴⁰. Tapahtumille tarvitaan lopetus, joksi riittää *tunne siitä, että tämä oli tässä*⁴¹. Näin erityisesti traumaattisissa tapauksissa. Mitä tapahtui kadonneelle? Päätepiiteeksi käy spekulatiivinen käsitys, arvauksesta tehty päätös: *niin siinä on käynyt*. Kertomuksen tarve

”Merkitys ja eheys eivät tule ihmiselämään kirjallisuudesta, vaan niiden tarvetta tyydytetään (ja tyydytystä häiritään) sepitteissä.”

on eksistentiaalinen. Merkitys ja eheys eivät tule ihmiselämään kirjallisuudesta, vaan niiden tarvetta tyydytetään (ja tyydytystä häiritään) sepitteissä.

Toisaalta myös kertomuskehtikojen klassiseen eheyteen nojaavat tosielämän kertomuksen ja kaunokirjallisen kertomuksen käsitteet ovat kyseenalaisia⁴². Molemmat on syytä riitauttaa. Kertomus voi välittää ymmärrystä, ja tie sinne voi kulkea hämmennyksen kautta.

Rekonstruktioista konstruktion, tiedosta ymmärrykseen

Hermeneuttis-fenomenologisesta ajatteluperinteestä juontuvissa kertomuskäsityksissä pidetään selvänä, että itsen kertominen ei ole niinkään ennallistamista kuin rakentamista. Elämismaailman ajallisuutta tutkinut filosofi Paul Ricœur kirjoittaa: ”Tunnistamme itsemme tarinoista, joita kerromme itsestämme. Ei merkitse juurikaan, ovatko nämä tarinat tosia vai epätosia; yhtä lailla fiktio kuin todennettava historia antaa meille identiteetin.”⁴³ Etnomusikologi Jeff Titon toteaa samansävyisesti, että ”vaikei [itsen kertominen] olisi faktisesti totta, se on aina aito todiste tarinankertojan persoonallisuudesta”⁴⁴.

Kertominen on yhä uudelleen tapahtuvaa tulkintaa⁴⁵. Kirjallisuudentutkija Paul John Eakinin mielestä ”omaelämäkerrallinen totuus ei ole pysyvä vaan kehittyvä sisältö monimutkaisessa itsensä löytämisen ja luomisen prosessissa”⁴⁶. Anthony Kerby ehdottaa pragmaattista suhtautumista tarinoihin ja neuvoo kohdistamaan huomion niiden ”käytännölliseen ja suhteelliseen vastaavuuteen”⁴⁷: kertomuksen totuus liittyy enemmän asioiden ymmärtämiseen kuin täsmällisen historiallisen totuuden välittämiseen⁴⁸.

Ei itsen kertominen tietenkään ole tosiasiosta vapaata. Yleisömmä huomaa, huomauttaakin, kun satui-

lemme tai annamme tekemisistämme yksipuolisen taikka erikoisesti väritetyn kuvan. Mutta minäkertomuksen epistemologiseksi elementiksi vastaavuudeksi käsitetty tieto ei ole osuvin. Tarvitaan toisenlainen käsite.

Tietoteoriassa ja tieteenfilosofiassa on viime vuosikymmeninä tutkittu ’ymmärryksen’ käsitettä – ja näin on lähennytty hermeneuttis-fenomenologista filosofiaa. Esimerkiksi filosofit Catherine Elgin, Neil Cooper ja Linda Zagzebski ovat nostaneet *ymmärryksen* kognitiivisten pyrkimysten ihanteeksi⁴⁹. *Totuutta* ja *tietoa* tärkeämpänä he pitävät kokonaisuuksien käsittämistä.

(i) Ymmärrys on tiedonhippusten välisten *yhteyksien näkemistä ja luomista*⁵⁰. Ymmärryksen kehittyminen on tietojemme *syventymistä*, jossa näemme, kuinka käsityksemme käyvät yhteen tai tajuamme selityksellisiä suhteita⁵¹. Ymmärtäessämme oivallamme yhtäältä osien välisiä ja toisaalta osien ja kokonaisuuden välisiä suhteita, esimerkiksi kausaalisia ja käsitteellisiä⁵².

(ii) Kognitiivinen kehitys ei ole yksin tiedon lisääntymistä. Ymmärryksessä totuuksille annetaan *merkitys (significance)*, tiedoille arvo⁵³.

(iii) Tietoja joko on tai ei ole, mutta ymmärrys kehittyi *asteittain*⁵⁴. Se koskee asiakokonaisuuksia⁵⁵. Professorilla ja opiskelijalla on paljon samoja uskomuksia, mutta he antavat niille eri merkityksen jonkin ilmiön (talvisodan syttyminen) selittämisessä⁵⁶.

(iv) Ymmärrys on monesti sanatonta. Ymmärrämme moottoreita, taideteoksia, kaupunkisuunnittelua, ideologioita.⁵⁷ Ymmärryksen kehittyminen ilmenee muiden muassa osuvien, eteenpäin vievien kysymysten esittämisessä⁵⁸.

(v) Joidenkin teoreetikkojen mukaan ymmärrys suhtautuu likimääräisesti totuuteen. Ymmärrykseemme jostakin ilmiöstä voi sisältyä epätosia elementtejä. Esimerkiksi luonnontieteessä jotkin tutkittavaan ilmiöön

”Kertomuksen keskeinen viehätys on sen kyvyssä sisällyttää itseensä tunteellisia ja tekoihin liittyviä merkityksiä sekä yhdistää nämä toiminnan päämäärään.”

liittyvät totuudet ovat merkityksettömiä tai toissijaisia, kun taas jotkin virheellisyydet voivat olla hyödyllisiä arvioita tai idealisaatioita (esimerkiksi ideaalikaasu).⁵⁹ Asian ymmärtäminen saattaa edellyttää mutkien suorittamista; pyrkimyksemme täsmälliseen tietoon ja ilmiökokonaisuuden ymmärtämiseen voivat vetää vastakkaisiin suuntiin⁶⁰.

Kerronnalliset selitykset ovat monessa suhteessa samankaltaisia kuin yllä hahmoteltu kuva ymmärryksestä⁶¹. Kertomukset eivät ainoastaan säilytä informaatiota vaan organisoivat ja arvottavat sitä. Kertomuksen ystävien mukaan on olemassa totuuksia, jotka voidaan esittää onnistuneesti vain tarinoilla. Ricœur tunnetusti esittää, että ”koko kärsimyksen historia vaatii kosta ja kutsuu kertomusta”⁶². Psykologi Donald Polkinghorne ehdottaa, että tarinalliset muistot säilyttävät toimintatilanteen monimutkaisuuden sekä teon motiivin ja päämäärän ja tekoon liittyvät tunteelliset merkitykset⁶³.

Edellä hahmoteltu tietoteoreettinen näkemys ymmärryksestä kuitenkin liittyy ensisijaisesti ulkomaailman asioihin ja ilmiöihin⁶⁴. Toisekseen esimerkiksi tiedeyhteisön kollektiivinen ymmärrys jostain oman alansa ilmiöstä on eri asia kuin tieteilijän käsitys itsestään. Kuinka ’ymmärrys’ sopii minäkertomuksiin? Mitä on itseni tai elämäni ymmärtäminen?

Minä on monimutkainen yhdistelmä itseä koskevia käsityksiä, tunteita ja asenteita. *Kokonaisuudesta* on silti haastavaa puhua. Onko itsen ymmärryksen esineenä tämänhetkinen minä päällimmäisine tuntoineen tai jokin minän ulottuvuus, kuten luonteenpiirre, toimintatapa – ja ’elämänkokonaisuus’ vain epäsuorasti ja taustalla? Selitysten vaatimustasoa on syytä laskea, sillä ei ymmärryksen kehittymisen tarvitse valaistumista olla; oikeaan suuntaan kulkeminen riittää. Daniel Hutton mukaan itsen kertomisessa ovat tärkeitä pikkuruiset tarinalliset

selitykset⁶⁵. David Cooperin mukaan selvittämme ”pikku kertomuksilla” toimintamme perusteita ja teemme niillä teoistamme meille ja muille mielekkäitä (*rikoin sen, kun minulla oli niin paha mieli siitä, että lempijoukkueeni hävisi jalkapallossa*)⁶⁶. Selonteot, joilla valotamme toimintaamme suhteessa arvoihimme ja pyrkimyksiimme, tapoihimme, ympäristön muuttujiin ja niin edelleen, ovat yrityksiämme ymmärtää itseämme ja välittää muille tätä ymmärrystä.

Samaa on sanottava *yhteyksien hahmottamisesta*. Harva osaa kertoa, minkä tekijöiden vaikutuksesta on tullut sellaiseksi kuin on, mutta moni osaa kertoa valotavan tarinan ja toisenkin formatiivisista tapahtumista, ihanteistaan, peloistaan, ihmisistä joiden seurassa on viihtynyt, tilanteista, joihin on luonteensa ajamana päätynt, ja niin edelleen.

Ajatus *virheellisyyksien ja idealisaatioiden* arvosta ymmärryksessä taas sopii hyvin minäkertomuksiin. Aiemmat harhakäsityksemme itsestämme, ja sellaiset, jotka nykyään käsitämme virheellisiksi, ovat tärkeä osa itseymmärrystämme ja historiaamme⁶⁷. Ja mitä muuta on iäkkään ihmisen elämäntapausten jakaminen kuin omien virheiden ja epäonnistumisten muistelu? Minäkertomuksemme voivat myös ilmentää ihanteitamme – mitä haluamme olla, millaisiksi haluamme tulla. (Itsen kertominen saattaa kääntyä falskiksikin kuvaksi, mutta sellainen meistä vasta kertookin.)

Ymmärryksen *asteittaisuus* ja jatkuva keskeneräisyys sopii ajatukseen kerrotusta identiteetistä sosiaalisena ja alati rakentuvana. Minä elää, ja kuten muistoni myös tunteeni, ajatukseni, käsitykseni ja asenteeni muuttuvat. Persoonamme pyrkii äänien sisäiseen harmoniaan, jonne se taivaltaa onnistumisen ja epäonnistumisen kautta. Omaksumme uusia ajatuksia ja hylkäämme vanhoja. Kertomamme tarinat heijastuvat takaisin huomautuksina

ja kysymyksenä, eleinä. Ymmärtäminen vaikuttaa ymmärrettävään, kuljemme elämänmittaisessa kehässä.

Onko ymmärrys liian suureellinen käsite minään liitettäväksi? Sana on suureellinen, mutta sen ei saa antaa säikäyttää. Ymmärrys heijastuu esimerkiksi toiminnassa. Opimme välttämään tilanteita, joissa emme tunne oloamme kotoisaksi, ja hakeudumme tilanteisiin, joissa voimme olla oma itsemme. Näitä asioita opimme vaihtelevalla menestyksellä tajuamaan ja kertomaan.

Kaunokirjalliset kertomukset itsen kertomisessa

Miltä kaunokirjallisten ja tosielämän kertomusten suhde näyttää, jos tosielämän kertomuksia ajatellaan *ymmärryksen* näkökulmasta?

Kaunokirjallisten teosten vaikutukset lukijoiden minäkäsityksiin ovat olleet kiihkeän keskustelun aihe filosofisessa estetiikassa. Joidenkin mukaan lukijan ”ymmärryksen laajentuminen” on osa lukukokemusta ja teoksen tulkintaa⁶⁸. Toisten mukaan tällainen on tarkoitushakuinen, ”ulkokirjallinenkin” lukemisen tapa⁶⁹. Teoksen oletetun kognitiivisen arvon – lukijan itseymmärryksen kehittäminen – ja esteettisen arvon suhde on oma kysymyksensä⁷⁰.

Kysymystä lähestyttäessä on ensiarvoisen tärkeää huomata erilaiset tavat suhtautua fiktiivisiin kertomuksiin. Sisäisessä näkökulmassa uppoudutaan teoksen omaan todellisuuteen, jossa puut *todella* puhuvat; ulkoisessa näkökulmassa teos nähdään sepitteenä, tekstuaalisena artefaktina, jossa puhuvilla puilla voi olla esimerkiksi symbolinen merkitys ja jonka maailmaa arvioidaan suhteessa todellisuuteen. Käytännön lukukokemuksessa perspektiivit huomaamattamme vuorottelevat tai esiintyvät samanaikaisesti. Erityisesti uppoutumiseen kannustavissa kertomuksissa eläytyminen tai samastuminen voi tarjota vahvoja kokemuksia ja niiden välityksellä maailmallisia oivalluksia⁷¹. Ulkoinen näkökulma taas palauttaa mieleen kirjallisten ja todellisten henkilöiden ja kertomusten erot ja fiktion maailmalliseen soveltamiseen ja yleistämiseen liittyvät ongelmat.

Kertomuksen keskeinen viehätys on sen kyvyssä sisällyttää itseensä tunteellisia ja tekoihin liittyviä merkityksiä sekä yhdistää nämä toiminnan, toimijan, päämäärään⁷². Kertomus valaisee asioiden rakenteellisia ulottuvuuksia, kehitystä ja muutosta. Goldie korostaa, että surun (*grief*) kaltaisia asioita ei pidä ajatella mentaalisisinä tiloina tai tapahtumina vaan prosesseina: suru on tapahtumasarja, ”monimutkainen sisäisestä ja ulkoisesta aktiivisuudesta ja passiivisuudesta muodostuva kuvio, joka kehittyy vähitellen”⁷³. Siihen sisältyy ”tyypillisiä ajatuksia, arvostelmia, tunteita, muistoja, kuvitelmia, tekoja, ilmaisuja, tapoja, ja paljon muuta”⁷⁴. Juuri suremisen kaltaisia *prosesseja* kirjallisuudessa seuraamme. Ei niin, että kirjallinen kertomus (välttämättä) kertoisi, mitä suru on, vaan näemme lukiessamme, miten (kirjallisuuden omalakisesti) merkitykset muodostuvat ja kiertyvät.

Kirjallisille kertomuksille on tunnusomaista näkökulmien moneus tai risteäminen, joka syntyy jo kokijan

ja kertojan erilaisista näkökulmista. Goldien mielestä tämä ristivalotus tarjoaa huomattavan merkityslisän. Vapaa epäsuora esitys yhdistää kokijan rajallisen näkökulman ja kertojan kaikkitietävyyden, jolloin meille tarjotaan samalla subjektiivinen katsanto ja lintuperspektiivi, kaksoisnäkökulma, joka auttaa meitä ymmärtämään arkisiakin tapahtumia samanaikaisesti sisä- ja ulkopuolelta.⁷⁵ Samantapainen on ”dramaattinen ironia”, jossa kerronnan nykyhetkessä elävä kertoja tietää asioita, joista kokija tai tämän ympäristö ei ollut tietoinen.⁷⁶ Tätäkin välinettä käytämme itsen kertomisessa. Useiden näkökulmien vuoksi kertomuksella on arvottava ja emotionaalinen erikoismerkitys, joka pelkistetyltä kausaaliselta esitykseltä puuttuu⁷⁷. Oma kiehtovuutensa on siinä, ettei aina ole selvä, kenen – kokijan vai kertojan – katsannosta ja arvoista on puhe⁷⁸.

Näkökulmien moneus on usein nostettu kirjallisten teosten erityisarvoksi. Kirjallisuus ilmentää asioiden monimutkaisuutta tai kokemusten moneutta, elämämaailman totuuksien yhteensovittamattomuutta. Mitä jos kirjallisten kertomusten tenho ja arvo onkin niiden aiheuttamassa häirinnässä, hämäryydessä, hämmentävyydessä ja haastavuudessa? *Negatiivinen käänne* on kiehtova mutta kivinen ja liukas tie. Pari askelta tohdimme tässä silti ottaa.

Filosofi-kirjallisuudentutkija Bernard Harrison korostaa, että kirjalliset teokset haastavat ja häiritsevät ajateluamme: hänelle kaunokirjallisen teoksen kognitiivinen anti on itseymmärryksessä ja ”olennaisesti kielteistä”⁷⁹. Kirjalliset teokset häiritsevät minää sen ”luonnollisessa mutta harhaisessa vakuuttuneisuudessa”, että sen tapa käsittää maailma olisi oikea⁸⁰. Kirjallisuuden tarjoama tieto on Harrisonille näin ”tietoa omista rajoista ja rajoituksistamme”⁸¹. Samoin filosofi David Novitz esittää, että kirjallisuus uhmaa, pirstoo ja järkyttää uskomuksiamme, ja siinä ovat sen *hyödylliset opetukset*⁸². Elginin taide vie *terra incognitaan*, jossa se pyrkii haastamaan, eksyttämään ja häiritsemään häntä mutta myös paljastamaan jotain sel-laista, mitä vallitsevat tiedonhankinnan muodot eivät pysty näyttämään⁸³.

Viime vuosien kirjallisuudentutkimuksessa ajatus hämmennyksen arvosta on rakentanut erityisesti ’epäluonnollisuuden’ (*unnaturality*) käsitteelle, mutta myös šklovskilaiselle ’vieraannuttamiselle’ (*ostranenie*) on löytynyt jälleen käyttöä⁸⁴. Tosielämässä tai loogisesti mahdottomia asioita kuvaavan, ennen kaikkea kokeellisen kirjallisuuden ajatellaan haastavan käsityksiämme ja kyseenalaistavan myös merkityksenantokykymme⁸⁵. Epäluonnolliset kertomukset vääntävät arkisia skeemojamme ja ehkä jopa luovat uusia⁸⁶. (Joidenkin kirjallisuudentutkijoiden mukaan kaunokirjalliset kertomukset vastustavat *lähtökohtaisesti* ’luonnollisten’ kertomusten puitteita, arkihavaintoa ja -kokemusta⁸⁷.) Jotkut näkevät tässä suurenkin arvon: esimerkiksi kognitiivisen kirjallisuudentutkijan Uri Margolinin mukaan kirjallisuus tekee meidät poikkeavien ja puutteellisten kerrontakeinojensa avulla *ex negativo* tietoisiksi normaalista informaationkäsitteestä⁸⁸.

Tulkinnan karikoissa tarinaan eläytyminenkin tyssää, ja ulkoinen näkökulma kiiruhtaa etualalle: mitä täällä tapahtuu? Teosten tekstuaalisuuteen ja tehtyyteen keskittymällä huomaamme, miten sosiaalisessa maailmassa asioita tehdään kertomuksilla, kuvauksilla ja keskusteluilla. Enää taiteen sosiaalis-kognitiivinen kontribuutio ei olekaan todenkaltaisuudessa vaan keinotekoisuudessa. Oivallus, miten ihminen pystyttää elämässään jatkuvasti lavasteita, voi monelle tallajalle olla merkittävä. Ja kertomme tarinat toistelevat ikaikaisia asetelmia; Ricœurin mukaan myytit ovat aina keskuudessaamme, meidän täytyy vain oppia suhtautumaan niihin kriittisesti⁸⁹. Goldie toteaa, että tosielämän ja kirjallisten kertomusten erojen oivaltaminen auttaa meitä sisäistämään fiktiiviset tendenssimme⁹⁰. Monista kaunokirjallisuudessa kehitetyistä kerrontakeinoista on tullut huomaamaton osa arkisia kertomuksia. Näille välineille herkistyminen kirjallisuudessa voi olla iso askel itsen kertomisen ymmärtämisessä.

Muistutettakoon kuitenkin kirjallisten oivallusten tekstuaalisuudesta. Lamarque on asian ytimessä huomauttaessaan, että kirjallisen teoksen sisällön herättämien ajatusten ja uskomusten, ajatuskimppujen (*thought-clusters*), pohdiskelussa on huomioitava ”tekstuaaliset nyanssit, implisiittiset arvotukset, kerronnan luotettavuus, symbolinen syvyys, huumori, ironia, sävy, alluusiot ja

kuvaannolliset merkitykset”⁹¹. Teoksen esittelemät (ja esittämät) ajatukset ovat sidoksissa välineeseen⁹². Ymmärryksen kehittymistä kaipaavan lukutavan on tarpeen muistaa kaunokirjallisen ajattelun tekstuaaliset ja dramaturgiset sidokset.

Lopuksi

Jos kertomuksesta innostuneet yhteiskuntatieteilijät ovat sortuneet leväperäiseen käsitteen soveltamiseen ja nähneet kertomuksia kaikkialla, ei filosofien kertomuskritiikkikään ole aivan osunut maaliin. Tämän päivän filosofisen keskustelun ongelmia ovat vanhakantainen, suuren, eheän ja koherentin kertomuksen käsite niin kirjallisuudessa kuin tosielämässä ja toisaalta kapea kognition (kertomustiedon) käsite. Kertomus ei varmasti ole ainoa väline itseymmärryksessä (tai toisen ymmärtämisessä), eivätkä kirjallisuuden merkitykset tyhjenny kerronnallisuuteen. Filosofisesti on silti kiinnostavaa, miten kertomusmuodon tarkastelu muokkaa yli kaksituhattavuotista väittelyä kirjallisuuden kognitiivisesta merkityksestä. Etualalle nousevat kirjallisuuden erityisyyden, kognition proseduraalisuuden, kompleksisuuden ja haastavuuden, näkökulmien ja esitystavan kaltaiset tärkeät seikat, jotka filosofit ovat liian usein siivonneet sivulauseisiin ja alaviitteisiin.

Viitteet

- 1 Kiitän lehden nimetöntä arvioijaa hyödyllisistä kommentista ja kehitysehdotuksista. Käytän termejä ”kertomus”, ”tarina” ja ”narratiivi” tässä kirjoituksessa synonyymisesti. Keskenään samamerkityksisinä käytän myös termejä ”minus”, ”itseys”, ”persoonaa” ja ”persoonallinen identiteetti”.
- 2 Brooks 1984, 3. Toinen kirjallisuudentutkija, Barbara Hardy (1977, 31) sanoo, että ”uneksimme kertomuksessa, haaveilemme kertomuksessa, muistamme, varaudumme, toivomme, menetämme, toivomme, uskomme, epäilemme, suunnittelemme, arvioimme uudelleen, arvostelemme, käsitämme, juoruilemme, opimme, vihaamme ja rakastamme kertomuksella”.
- 3 Turner 1996, esipuhe.
- 4 Sama, 4–5; kursivointi lisätty. Filosofit Louis O. Mink (2001, 214) pitää kertomusta inhimillisen ymmärryksen ensisijaisena muotona; filosofi C. G. Pradon (1984, 136) mukaan olemme ”luonnollisia tarinankertojia kauan ennen kuin

- olemme aristoteelisia järjellisiä olentoja”. Viestinnän tutkija Walter Fisherin (1987) mielestä inhimillinen järkeily on luonteeltaan kerronnallista.
- 5 MacIntyre 2007, 211 & 215–218
- 6 Dennett 1988, 1029. MacIntyre (2007, 213) puolestaan toteaa, ettemme ole koskaan enempää kuin kertomustemme toisia tekijöitä (*co-authors*), sillä juonenkuljetus ei ole kokonaan käsissämme. David Polkinghorne (1991, 146) on vaatimattomampi: olemme tarinoittemme kertojia, emme kirjailijoita, joilla on valta päättää tarinan tapahtumista. Shaun Gallagherin (2015, 141) ”kirjailijana olemisen” analyysin päätelmänä on, että taiteilijuus vaatii kuvittelukyvyvyltä paljon.
- 7 Velleman 2005, 58.
- 8 Bruner 1991, 5; ks. Bruner 2004, 692.
- 9 Bruner 2003, 89.
- 10 Ks. Kreiswirth 2000, 311; Phelan 2005, 206. Ks. myös Tammi (2009, 141, 146–147) yleistävän ja latistavan kertomuspuheen ongelmakohdista. Kerronnallisista käänneistä ja kertomuksen

- käsitteistä yhteiskuntatieteissä, ks. esim. Hyvärinen 2008 ja 2010.
- 11 Lamarque 2014, 63–64. Eheyttä tai yhtenäisyyttä edellyttävä kertomuskäsitys on kertomuksen tutkimuksessa kiistanalainen.
- 12 Sama, 64.
- 13 Sama.
- 14 Goldie 2012, 148.
- 15 Strawson 2004, 443.
- 16 Sama, 447. Strawsonin psykologisen tuen kritiikistä, ks. Eakin 2006, 184.
- 17 Sama, 448. Jotkut ovat väittäneet, että saatamme jäädä vangeiksi kertomuksiimme ja menettää kykymme elää nykyisyydessä (ks. Sartwell 2000, erit. luvut 1 ja 2).
- 18 Levi 2009, 21, 22
- 19 Shils 1981, 51.
- 20 Ks. Zahavi 2007, 181–182; ks. myös Bruner 2003, 65–66 & 69.
- 21 Kerby 1991, 64; vrt. s. 47.
- 22 Ks. Kerby 1991, 90.
- 23 Toisaalta kertomusrakenteen usein väitetään skematisoivan kerrotun.
- 24 Ks. Bruner 2003, 13–15.

- 25 Kerronnallisen selittämisen luonteesta ja problematiikasta, ks. esim. Klauk 2016.
- 26 Lamarque 2014, 166.
- 27 Ks. Lamarque 2014, viii.
- 28 Lamarque 2014, viii–ix.
- 29 Sama, viii–ix.
- 30 Sama, 68.
- 31 Goodman 1978, 103; ks. myös 104.
- 32 Danto 1981, 172.
- 33 Lamarque 2014, 68. Taideteoksen rik-
kautta ylistettäessä unohtetaan helposti
arjen tilanteiden värikkyys, arkikeskus-
telujen äänenpainot ja -sävyt, sanomatta
jättämiset, merkitsevät taketelut ja
tietysti eleet ja ilmeet.
- 34 Sama, ix.
- 35 Lamarque 2014, 78–79.
- 36 Ks. myös Peter Goldie (2012, 161–173)
”fiktivistävistä taipumuksistamme”
(juonellistaminen, toimijuuden näke-
minen siellä missä sitä ei ole, sulkeuman
kaipuu, laji- ja hahmoajattelu) sekä
Strawson (2004, 441–443) taipumuk-
sistamme ”muodon löytämiseen”, ”tari-
nointiin” ja ”muokkaamiseen”.
- 37 Lamarque 2014, ix & 30.
- 38 Sama, 29.
- 39 Sama, 29–30. Jeanette Bicknell toteaa,
että tosielämän kertomuksilta ”tavalli-
sesti puuttuu kaunokirjallisuudessa tavat-
tava koherenssi ja eleganssi”. Olemme
”syystä ennakkoluuloisia sellaisia hen-
kilökohtaisia kertomuksia kohtaan, jotka
vaikuttavat liian huolitelluilta ja har-
joitelluilta”, sillä odotamme tosielämän
tarinoilta jonkinasteista kömpelyyttä
ja ilmaisen epäselvyyttä. (Bicknell
2004, 415.) Jos elämämme muistuttava
romaaneja, ne muistuttavat huonoja,
sotkuisia romaaneja (Carr 1985, 115).
Paul Ricoeur (1992, 160) taas muistuttaa
kirjallisuuden omanlaisesta ajasta (tarina/
juoni; iteratiivisuus ym.).
- 40 Kermode 2000, 136. Ks. Roquentin
ja kastanjapuun juuren kohtaaminen
Sartren teoksessa *Inbo* (2014, 186–194,
erit. 194); ’tahmeudesta’, ks. Sartre,
L'Être et le Néant, luku IV.2.3 (1943,
646–662).
- 41 Carrollille (2007, 4–5) sulkeuma on
”fenomenologinen lopullisuuden
tunne”; Velleman (2003, 6) liittää sen
asioiden tunteelliseen ratkeamiseen.
- 42 *Koherenssi* ei väistämättä merkitse aristo-
teelista alkua, keskikohtaa ja loppua. Se
voi viitata eheyden tuntuun tai vinoon-
kin johdonmukaisuuteen.
- 43 Ricoeur 1985, 214.
- 44 Titon 1980, 290.
- 45 Ks. Zahavi 2007, 182–183.
- 46 Eakin 1985, 3; ks. myös Eakin 1999,
II luku. Eakin (2006, 181) pitää minää
”refleksiivisenä tietoisuutena lukuisissa
rekistereissä avautuvista prosesseista”.
Identiteetin muovautuvuudesta ja pro-
sessiluontoisuudesta omaelämäkerroissa,
ks. esim. Kosonen (2009, 289–290) ja
Löschnigg (2011, 262).
- 47 Kerby 1991, 83.
- 48 Sama, 89–90.
- 49 Ymmärtämisen ensisijaisuudesta, ks.
myös Nelson Goodman (1978, 21–22,
109–110).
- 50 Ks. Cooper 1995, 213; Elgin 2002, 3–5.
- 51 Ks. esim. Zagzebski 2001, 244; Kvanvig
2003, 192.
- 52 Ks. Zagzebski 2001, 241; Zagzebski
2009, 144–145.
- 53 Ks. Cooper 1995, 206; Elgin 2006;
Elgin 2007, 33–42.
- 54 Ks. Kvanvig 2003, 196.
- 55 Elgin 1996, 123; Elgin 2007, 35–36.
- 56 Ks. Elgin 2007, 36.
- 57 Elgin 1993, 14; Zagzebski 2001, 242.
- 58 Esim. Elgin 2002, 5.
- 59 Elgin 2002, 11; ks. myös Elgin 2004,
131; Elgin 2007, 38; Elgin 2009.
- 60 Cooper 1995, 210.
- 61 Kertomuksesta ymmärryksenä, ks. esim.
Velleman 2003.
- 62 Ricoeur 1990, 75.
- 63 Polkinghorne 2003, 11.
- 64 Persoonien ymmärtämisestä, ks. Zag-
zebski 1998, 50.
- 65 Ks. Hutto 2007a, 12. Ks. myös Hutto
2007b, 52–60.
- 66 Ks. Cooper 1988, 165; pienten ker-
tomusten merkittävyvyydestä, ks. myös
Bamberg & Georgakopoulou 2008.
- 67 Shils 1981, 50.
- 68 Ks. esim. John 2005, 331.
- 69 Ks. esim. Lamarque 2009, 250.
- 70 Kantoja on kolmenlaisia. Jotkut katsovat
kokijan kognitiivisen sysymisen lisäävän
teoksen esteettistä arvoa; jotkut näkevät
tämöisen didaktisena ja sellaisena
vähentävän teoksen monimerkityksi-
syyttä ja siten myös esteettistä arvoa;
joillekin taide on autonominen sfäärinsä,
ja kognitio, moraalit, emootiot, ynnä
muu vain taiteen poltoainetta.
- 71 Peilijattelu on eheää realismia laa-
jempaa: kirjallisuuden voidaan ajatella
ilmentävän minuuden sirpaleisuutta tai
maailman merkityksettömyyttä ja järjet-
tömyyttä.
- 72 Ks. Goldie 2012, 2; ks. myös Currie
2007, 174 & 176–177.
- 73 Goldie 2012, 56.
- 74 Sama, 62.
- 75 Ks. Goldie 2012, 35, 36.
- 76 Ks. Goldie 2012, 34, 38, 39 & 48–53.
- 77 Goldie 2012, 65.
- 78 Ks. Goldie 2012, 24–25, 32.
- 79 Harrison 1991, 50.
- 80 Sama.
- 81 Sama, 6.
- 82 Novitz 2004, 992.
- 83 Elgin 2002, 12.
- 84 Ks. Bernaerts et al. 2014.
- 85 Ks. Alber 2010.
- 86 Ks. Alber ym. 2012.
- 87 Ks. esim. Tammi 2010, 68–71.
- 88 Margolin 2003, 277. Virheiden ja ereh-
tymisen arvosta ymmärryksen kehitty-
misessä, ks. Elgin 2012.
- 89 Ricoeur 1984, 39.
- 90 Goldie 2012, 151.
- 91 Lamarque 2014, 149; ks. myös 151.
- 92 Sama, 149.
- worlds – And What to Do with Them,
2009). Teoksessa *Luonnolliset ja luonnot-
tomat kertomukset. Jälkiklassisen narra-
tologian suuntia*. Toim. Mari Hatavara,
Markku Lehtimäki & Pekka Tammi.
Suom. Laura Karttunen. Gaudeamus,
Helsinki 2010, 44–61.
- Alber, Jan, Iversen, Stefan, Nielsen, Henrik
Skov & Richardson, Brian, What Is
Unnatural about Unnatural Narrato-
logy? A Response to Monika Fludernik.
Narrative. Vol. 20, No. 3, 2012,
371–382.
- Bamberg, Michael & Georgakopoulou, Ale-
xandra, Small Stories as a New Perspec-
tive in Narrative and Identity Analysis.
*Text & Talk. An Interdisciplinary Journal
of Language, Discourse Communication
Studies*. Vol. 28, No. 3, 2008, 377–396.
- Bernaerts, Lars, Caracciolo, Marco, Herman,
Luc & Vervaeck, Bart, The Storied Lives
of Non-Human Narrators. *Narrative*.
Vol. 22, No. 1, 2014, 68–93.
- Bicknell, Jeanette, Self-Knowledge and the
Limitations of Narrative. *Philosophy
and Literature*. Vol. 28, No. 2, 2004,
406–416.
- Brooks, Peter, *Reading for the Plot. Design and
Intention in Narrative*. Clarendon Press,
Oxford 1984.
- Bruner, Jerome, The Narrative Construction
of Reality. *Critical Inquiry*. Vol. 18, No.
1, 1991, 1–21.
- Bruner, Jerome, Life as Narrative (1987).
Social Research. Vol. 71, No. 3, 2004,
691–710.
- Bruner, Jerome, *Making Stories. Law, Lit-
erature, Life*. Harvard University Press,
Cambridge 2003.
- Carr, David, Life and the Narrator's Art.
Teoksessa *Hermeneutics and Deconstruc-
tion*. Toim. Hugh J. Silverman &
Don Ihde. SUNY Press, Albany 1985,
108–121.
- Carroll, Noël, Narrative Closure. *Philosophical
Studies*. Vol. 135, 2007, 1–15.
- Cooper, David, Life and Narrative. *Internatio-
nal Journal of Moral and Social Studies*.
Vol. 3, 1988, 161–172.
- Cooper, Neil, The Epistemology of Under-
standing. *Inquiry. An Interdisciplinary
Journal of Philosophy*. Vol. 38, No. 3,
1995, 205–215.
- Currie, Gregory, A Claim on the Reader.
Teoksessa *Imaginative Minds*. Toim.
Ilona Roth. Oxford University Press,
Oxford 2007, 169–186.
- Danto, Arthur, *The Transfiguration of the
Commonplace*. Harvard University Press,
Cambridge, Mass. 1981.
- Dennett, Daniel, Why Everyone is a Novelist.
Times Literary Supplement. No. 4459,
1988, 1028–1029.
- Eakin, Paul John, *Fictions in Autobiography*.
Princeton University Press, Princeton
1985.
- Eakin, Paul John, *How Our Lives Become
Stories. Making Selves*. Cornell University
Press, Ithaca 1999.
- Eakin, Paul John, Narrative Identity and Nar-
rative Imperialism. A Response to Galen
Strawson and James Phelan. *Narrative*.
Vol. 14, No. 2, 2006, 180–187.

Kirjallisuus

Alber, Jan, Mahdottomat tarinamaailmat – ja
mitä niillä voi tehdä (Impossible Story-

- Elgin, Catherine Z., Understanding. Art and Science (1991). *Synthese*. Vol. 95, 1993, 13–68.
- Elgin, Catherine Z., *Considered Judgment*. Princeton University Press, Princeton 1996.
- Elgin, Catherine Z., Art in the Advancement of Understanding. *American Philosophical Quarterly*. Vol. 39, No. 1, 2002, 1–12.
- Elgin, Catherine Z., True Enough. *Philosophical Issues*. Vol. 14, 2004, 113–131.
- Elgin, Catherine Z., From Knowledge to Understanding. Teoksessa *Epistemology Futures*. Toim. Stephen Hetherington. Clarendon Press, Oxford 2006, 199–215.
- Elgin, Catherine Z., Understanding and the Facts. *Philosophical Studies*. Vol. 132, No. 1, 2007, 33–42.
- Elgin, Catherine Z., Is Understanding Factive? Teoksessa *Epistemic Value*. Toim. Duncan Pritchard, Allan Miller & Adrian Hadock. Oxford University Press, Oxford 2009, 322–330.
- Elgin, Catherine Z., Ignorance, Error, and the Advancement of Understanding. Käsikirjoitus 2012. Verkossa: elgin.harvard.edu/undg/error.pdf
- Gallagher, Shaun, Why We Are Not All Novelists. Teoksessa *Investigations Into the Phenomenology and the Ontology of the Work of Art. What are Artworks and How Do We Experience Them?* Toim. P. F. Bundgaard & F. Stjernfelt. Springer-Open, London 2015, 129–143.
- Goldie, Peter, *The Mess Inside. Narrative, Emotion, & the Mind*. Oxford University Press, Oxford 2012.
- Goodman, Nelson, *Ways of Worldmaking*. Hackett Publishing, Indianapolis 1978.
- Hardy, Barbara, An Approach Through Narrative. Teoksessa *Towards a Poetics of Fiction. Essays from Novel, a Forum on Fiction, 1967–1976*. Toim. Mark Spilka. Indiana University Press, Bloomington 1977.
- Harrison, Bernard, *Inconvenient Fictions. Literature and the Limits of Theory*. Yale University Press, New Haven 1991.
- Hutto, Daniel D., Narrative and Understanding Persons. Teoksessa *Narrative and Understanding Persons*. Toim. Daniel D. Hutto. Cambridge University Press, Cambridge 2007 [2007a], 1–15.
- Hutto, Daniel D., Narrative Practice Hypothesis. Teoksessa *Narrative and Understanding Persons*. Toim. Daniel D. Hutto. Cambridge University Press, Cambridge 2007 [2007b], 43–68.
- Hyvärinen, Matti, Analysing Narratives and Storytelling. Teoksessa *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. Toim. Pertti Alasuutari, Leonard Bickman & Julia Brannen. SAGE, Los Angeles 2008, 447–460.
- Hyvärinen, Matti, Revisiting the Narrative Turns. *Life Writing*. Vol. 7, No. 1, 2010, 69–82.
- John, Eileen, Reading Fiction and Conceptual Knowledge. Philosophical Thought in Literary Context. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 56, No. 4, 1998, 331–348.
- Kerby, Anthony Paul, *Narrative and the Self*. Indiana University Press, Bloomington 1991.
- Klauk, Tobias, Is There Such a Thing as Narrative Explanation? *Journal of Literary Theory*. Vol. 10, No. 1, 2016, 110–138.
- Kosonen, Päivi, Moderni omaelämäkerta kertomuksena. Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. SKS, Helsinki. 282–293.
- Kreiswirth, Martin, Merely Telling Stories? Narrative and Knowledge in the Human Sciences. *Poetics Today*. Vol. 21, No. 2, 2000, 293–318.
- Kvanvig, Jonathan L., *The Value of Knowledge and the Pursuit of Understanding*. Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- Lamarque, Peter, *Philosophy of Literature*. Blackwell, Malden 2009.
- Lamarque, Peter, *The Opacity of Narrative*. Rowman & Littlefield International, London 2014.
- Levi, Primo, *Hukkuneet ja pelastuneet* (I sommersi e i salvati, 1986). Suomentanut Riikka Kankkunen. Artemisia, Helsinki 2009.
- Löschnigg, Martin, Postclassical Narratology and the Theory of Autobiography. Teoksessa *Postclassical Narratology: Approaches and Analyses*. Toim. Jan Alber & Monika Fludernik. Ohio State University Press, Columbus 2010.
- MacIntyre, Alasdair, *After Virtue. A Study in Moral Theory* (1981). University of Notre Dame Press, Notre Dame 2007.
- Margolin, Uri, Cognitive Science, the Thinking Mind, and Literary Narrative. Teoksessa *Narrative Theory and the Cognitive Sciences*. Toim. David Herman. CSLI Publications, Stanford 2003, 271–294.
- Mink, Louis O., Narrative Form as a Cognitive Instrument (1978). Teoksessa *The History and Narrative Reader*. Toim. Geoffrey Roberts. Routledge, London 2001, 211–220.
- Novitz, David, Knowledge and Art. Teoksessa *Handbook of Epistemology*. Toim. Ilkka Niiniluoto, Matti Sintonen & Jan Wolenski. Kluwer, Dordrecht 2004, 985–1012.
- Phelan, James, Editor's Column. Who's Here? Thoughts on Narrative Identity and Narrative Imperialism. *Narrative*. Vol. 13, No. 3, 2005, 205–210.
- Polkinghorne, Donald E., Narrative and Self-Concept. *Journal of Narrative and Life History*. Vol. 1, No. 2–3, 1991, 135–153.
- Polkinghorne, Donald E., Narrative Configuration in Qualitative Analysis (1995). Teoksessa *Life, History and Narrative*. Toim. J. Amos Hatch & Richard Wisniewski. The Falmer Press, London 2003, 5–24.
- Prado, C. G., *Making Believe*. Greenwood Press, Westport 1984.
- Ricoeur, Paul, Myth as the Bearer of Possible Worlds. Interview with Paul Ricoeur (1978). Teoksessa *Dialogues with Contemporary Continental Thinkers. The Phenomenological Heritage. Paul Ricoeur, Emmanuel Levinas, Herbert Marcuse, Stanislas Breton, Jacques Derrida*. Toim. Richard Kearney. Manchester University Press, Manchester 1984.
- Ricoeur, Paul, History as Narrative and Practice. *Philosophy Today*. Vol. 29, No. 3–4, 1985, 213–222.
- Ricoeur, Paul, *Oneself as Another (Soi-même comme un autre)*. University of Chicago Press, Chicago 1992.
- Ricoeur, Paul, *Time and Narrative I (Temps et Récit)*, 1983). Käänt. Kathleen McLaughlin & David Pellauer. The University of Chicago Press, Chicago 1990.
- Sartre, Jean-Paul, *Inho* (La nausée, 1938). Suom. Juha Mannerkorpi. Tammi, Helsinki 2014.
- Sartre, Jean-Paul, *L'Être et le Néant*. Gallimard, Paris 1943.
- Sartwell, Crispin, *End of Story. Toward an Annihilation of Language and History*. SUNY Press, Albany 2000.
- Shils, Edward, *Tradition*. Faber and Faber, London 1981.
- Strawson, Galen, Against Narrativity. *Ratio*. Vol. 17, No. 4, 2004, 428–452.
- Tammi, Pekka, Kertomusta vastaan ("Ikävä tarina"). Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. SKS, Helsinki 2009, 140–166.
- Tammi, Pekka, Kertomusta vastaan ja ei vastaan. Teoksessa *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Toim. Mari Hatavara ym. Gaudeamus, Helsinki 2010, 65–93.
- Titon, Jeff Todd, The Life Story. *Journal of American Folklore*. Vol. 93, No. 369, 1980, 276–292.
- Turner, Mark, *The Literary Mind*. Oxford University Press, Oxford 1996.
- Velleman, J. David, Narrative Explanation. *The Philosophical Review*. Vol. 112, No. 1, 2003, 1–25.
- Velleman, David J., The Self as Narrator. Teoksessa *Autonomy and the Challenges to Liberalism. New Essays*. Toim. John Christman & Joel Anderson. Cambridge University Press, Cambridge 2005, 56–76.
- Zagzebski, Linda, *Virtues of the Mind. An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Zagzebski, Linda, Recovering Understanding. Teoksessa *Knowledge Truth, and Duty. Essays on Epistemic Justification, Responsibility, and Virtue*. Toim. Matthias Steup. Oxford University Press, Oxford 2001.
- Zagzebski, Linda, *On Epistemology*. Wadsworth, Belmont 2009.
- Zahavi, Dan, Self and Other. The Limits of Narrative Understanding. Teoksessa *Narrative and Understanding Persons*. Toim. Daniel D. Hutto. Cambridge University Press, Cambridge 2007, 179–201.